

Міждержавна стандартизація. Сьогодення та перспективи

У статті розкрито історію та сучасний стан міждержавної стандартизації, досвід співробітництва у сфері міждержавної стандартизації, сформульовано основні принципи, які забезпечують зближення методів і практики міждержавної стандартизації з прийнятими у світовому товаристві.

Стандартизація є частиною сучасної підприємницької стратегії. Її вплив і завдання охоплюють усі сфери суспільного життя. Нормативні документи (НД) зі стандартизації містять «правила гри», які мають знати і виконувати спеціалісти промисловості та торгівлі для укладання взаємовигідних договорів / контрактів, а технічне регулювання є інструментом забезпечення не лише безпеки, конкурентоспроможності, але й ефективного партнерства виробника та замовника на всіх рівнях управління. Вільне переміщення товарів і послуг без торгових бар'єрів — це бажання кожного виробника. Однак без технічного регулювання, що враховує зацікавленість усіх сторін ринкових відносин, неможливі сумісність виробів та процесів, гарантії відповідності.

Саме тому впровадження міждержавних стандартів [1] сприяє міжнародній і регіональній торгівлі, розвитку інфраструктури, забезпечує розповсюдження нових методів співробітництва, передової практики менеджменту та оцінювання відповідності. Ця діяльність становить основу гармонізації національних технічних регламентів (ТР) держав Співдружності Незалежних Держав (СНД), що дозволить застосовувати їх на національному рівні, в тому числі у національних системах технічного регулювання.

У грудні 1991 року на пострадянському просторі добровільно було організовано СНД. Її основна мета — створення єдиного економічного простору на ринкових відносинах. Ураховуючи, що це не може бути вирішено без міждержавних стандартів, систем забезпечення єдності вимірювання тощо за пропозицією керівників національних органів стандартизації, метрології та сертифікації (НОС) держав учасниць СНД (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Україна) головами уряду була підписана Угода про проведення узгодженої політики у галузі стандартизації метрології та сертифікації (Угода) [2], яка регулює правові аспекти міждержавної стандартизації.

Згідно з Угодою стандарти СРСР (ГОСТ) набули статус міждержавних, що стало правовою основою застосування їх на території України та інших країн,

які підписали Угоду. Пізніше було підписано Угоду про технічні бар'єри у торгівлі СОТ [3].

Ці угоди визначають міжнародний характер стандартизації, метрології та сертифікації стосовно забезпечення сумісності, взаємозамінності та безпеки продукції, охорони довкілля, усвідомлюючи їх важливу роль в усуненні технічних бар'єрів у торговельно-економічному та науково-технічному співробітництві, підвищенні ефективності виробництва.

Міждержавна рада зі стандартизації, метрології та сертифікації (МДР), створена у 1992 році, є регіональним органом стандартизації держав СНД. Вона здійснює координацію робіт та напрацьовує рішення стосовно проведення узгодженої політики з питань стандартизації, метрології та сертифікації [4]. У 1995 році Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) визнала МДР регіональною організацією стандартизації СНД під назвою Євразійська організація стандартизації, метрології та сертифікації (Euro-Asian Council for Standardization, Metrology and Certification (EASC)) (резолуція ISO 40/1995 від 14.09.1995).

Засідання МДР проходять два рази на рік в державах-учасниках. Очолюють МДР керівники НОС за принципом ротації. Відповідального секретаря МДР призначають за пропозиціями керівників національних органів, а функції голови виконують по чергово керівники НОС [5].

Основні напрямки діяльності МДР:

- прийняття загальних правил проведення робіт зі стандартизації, метрології та сертифікації, що представляють міждержавний інтерес;
- встановлення єдиних обов'язкових вимог до продукції й послуг, які забезпечують життя і здоров'я людини, охорону довкілля, сумісність і взаємозамінність, точність методів випробувань;
- стандартизація загальнотехнічних вимог, що представляють міждержавний інтерес;
- інформація і системи кодування;
- встановлення одиниць фізичних величин, дозволених у країнах-учасниках Угоди;
- ведення міждержавної служби часу і частот, інформаційних фондів засобів вимірювання, стандартних зразків і стандартних довідкових даних;

- ведення і розвиток еталонної бази і системи передачі розмірів одиниць фізичних величин;
- взаємне визнання акредитованих випробувальних, повірочних, калібрувальних і вимірювальних лабораторій (центрів), органів сертифікації, сертифікатів на продукцію і систем забезпечення якості;
- видання, перевидання, тиражування і поширення міждержавних, міжнародних і регіональних стандартів, інших НД зі стандартизації, метрології та сертифікації, що представляють міждержавний інтерес;
- координація програм підготовки і підвищення кваліфікації кадрів у сфері стандартизації, метрології та сертифікації;
- міжнародна співпраця у сфері стандартизації, метрології, сертифікації та якості.

Робочим органом МДР є Бюро зі стандартів [6], що знаходиться у Мінську (Республіка Білорусь), у складі групи експертів і регіонального Інформаційного центру.

Основні завдання Бюро зі стандартів МДР:

- організаційно-технічна підготовка і проведення засідань Ради та Нарад, науково-технічних комісій (НТК), робочих груп (РГ) та інших утворених Радою робочих органів;
- оперативне доведення рішень Ради та рекомендацій НТК та РГ до всіх членів Ради;
- організація виконання рішень і доручень Ради.

Бюро зі стандартів МДР забезпечує:

- формування проектів програм міждержавної стандартизації, метрології, сертифікації, акредитації (ПМС) та подання їх на затвердження до Ради;
- представлення ПМС, затверджених НОС держав-учасниць Угоди, на розгляд до Ради і Комісій, взаємодія з Виконавчим комітетом СНД за цим напрямком;
- надання проектів документів, що потребують спеціальної експертизи, на розгляд до НОС держав-учасниць Угоди або до інших компетентних національних і регіональних організацій;
- координація робіт з національними та регіональними органами стандартизації та акредитації стосовно виконання рішень Ради;
- організацію голосування шляхом переписування та інтегрованої автоматизованої інформаційної системи МДР (АІС МДР) за проектами міждержавних стандартів, правил (ПМГ) і рекомендацій (РМГ) міждержавної стандартизації, таблиць стандартних довідкових даних та представлення їх результатів на засіданнях Ради;
- удосконалення АІС МДР;
- облік і реалізацію виконання прийнятих Радою рішень, рекомендацій Комісій, робота із архівними і поточними документами, прийнятими на засіданнях Ради щодо виконання наданих ними доручень;
- координація робіт щодо співробітництва з організаціями стандартизації, метрології, сертифікації та акредитації відповідно до рішень Ради;

- готування звітів щодо роботи Ради і Бюро зі стандартів МДР;
- розглядання звернень до МДР з питань міждержавної стандартизації, метрології, сертифікації та акредитації;
- реєстрацію та зберігання оригіналів прийнятих міждержавних НД із стандартизації, метрології, сертифікації та акредитації;
- видання каталогів міждержавних стандартів та інших інформаційних матеріалів;
- систематизацію та актуалізацію інформації щодо чинних міждержавних НД зі стандартизації, метрології, сертифікації та акредитації;
- інформаційно-довідкове обслуговування НОС держав-учасниць СНД і підвідомчих їм організацій, установ і підприємств;
- формування та ведення бази даних міжнародних та європейських документів, їх перекладів, забезпечення НОС цією інформацією;
- організація діяльності щодо гармонізації міждержавних НД з вимогами міжнародних та європейських організацій зі стандартизації;
- організація видання прийнятих міждержавних НД та забезпечення ними НОС (не менше ніж в одному примірнику).

Основні засади, на яких ґрунтуються стратегічні напрямки розвитку міждержавної стандартизації [7]:

- формування зони вільної торгівлі в рамках країн СНД;
- захист ринку від недоброякісних і небезпечних для вживання виробів;
- забезпечення захисту довкілля;
- підвищення якості та безпечності продукції, виробленої в країнах СНД.

Технічна політика МДР формується НОС держав-учасниць СНД, науково-технічними комісіями (робочими групами) МДР і міждержавними технічними комітетами стандартизації (МТК).

Результатом роботи з міждержавної стандартизації є міждержавні стандарти (ГОСТ) — стандарти, прийняті країнами, що приєдналися до Угоди, і застосовані ними безпосередньо. Міждержавні стандарти діють в усіх країнах СНД.

Міждержавна стандартизація може слугувати прикладом регіональної стандартизації, а ГОСТи — прикладами регіональних стандартів. Міждержавні стандарти — це основа, на якій ведеться торгівля в СНД, адже єдині ТР СНД відсутні.

Міждержавні НД розроблюють згідно з ПМС, рішенням МДР або за ініціативою НОС держави-учасниці Угоди чи профільного МТК [8] (зараз функціонує 536 МТК). Підставою для розроблення міждержавних стандартів також може бути міждержавна програма стандартизації за певним напрямком ▶

діяльності або групою продуктів. На цей час розроблення міждержавних НД проводяться за програмами [9, 10]: Програма розвитку міждержавних стандартів, що забезпечує їх гармонізацію з міжнародними стандартами у сфері енергоефективності та енергозощадження; Програма робіт з міждержавної стандартизації харчової продукції на період до 2015 року.

В окремих випадках дозволено розроблювати міждержавні НД в ініціативному порядку (без включення у ПМС). У цьому разі НОС, або уповноважена ним організація, вносить відповідну інформацію до АІС МДР у вигляді пропозиції щодо ініціативного розроблення НД. АІС МДР здійснює автоматичне розсилання повідомлень щодо цієї розробки на електронні адреси НОС інших держав-учасниць Угоди.

Упровадження в Україні міждержавних стандартів, розроблених іншими країнами-учасницями МДР і розроблення міждержавних стандартів суб'єктами стандартизації України впливає на розвиток торгівельно-економічних відносин між країнами СНД.

В умовах, що склалися, основним завданням МДР є активізація зусиль держав-учасниць СНД з гармонізації міждержавних НД з новими міжнародними і європейськими стандартами, а також участь у роботі відповідних ТК міжнародних організацій для врахування інтересів держав-учасниць СНД на стадіях розроблення проектів міжнародних стандартів з метою виробництва продукції, яка відповідає вимогам цих стандартів.

Слід підвищити ефективність роботи МДР за закріпленими напрямками співробітництва, спираючись на тіснішу взаємодію з органами галузевої співпраці СНГ, передовий досвід міжнародних організацій і ЄС.

Розроблення міждержавних НД країнами-учасницями МДР складається з таких етапів:

- розгляд перших редакцій проектів НД і надання відгуків і пропозицій до них;
- розгляд остаточних редакцій проектів НД, готування висновків щодо позиції держав-учасниць стосовно їх прийняття та голосування в АІС МДР;
- прийняття НД на засіданні МДР;
- реєстрація прийнятого НД Бюро стандартів МДР, готування НД до видання та забезпечення НОС примірником НД, придатним до тиражування.

Прийняття в Україні міждержавних НД, розроблених іншими країнами-учасницями МДР, як національних стандартів складається з наступних етапів:

- формування справи міждержавного стандарту (після їх прийняття на засіданні МДР);
- надання до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (Мінекономрозвитку України), згідно із встановленою процедурою, на схвалення і прийняття справи стандарту;

Кількість стандартів, упроваджених в Україні як національні, розроблених іншими державами-учасницями МДР

Назва напрямку стандартизації	Позначення	Кількість ГОСТів
Послуги (03)	A	27
Будівництво (91, 93)	B	32
Хімічна промисловість і харчові продукти (65, 67, 71)	C	436
Основоположні стандарти (01, 07, 17, 19, 39)	F	413
Вироби широкого вжитку (59, 61, 97)	H	268
Машинобудування (21, 23, 25)	I	263
Металеві матеріали (73, 77)	M	475
Неметалеві матеріали (75, 79, 81, 83, 85, 87)	N	318
Здоров'я, довкілля та медичне устаткування (11, 13)	S	136
Транспорт, пакування (43, 45, 47, 49, 53, 55)	T	199
Загальні електротехнічні стандарти (27)	U	20
Електроніка (31, 33)	V	53
Електротехніка (29)	W	93
Інші сектори (інформаційні технології) (35, 37)	Z	42
УСЬОГО		2775

- надання чинності міждержавному НД, як національному наказом Мінекономрозвитком України;
- опублікування інформації щодо прийняття НД в інформаційному покажчику;
- готування НД до видання та тиражування за замовленнями.

За період функціонування було проведено 44 засідання МДР, на яких було прийнято 7 839 НД, з них — 6207 ГОСТів. Україною розроблено 1 053 міждержавних НД, із них — 995 ГОСТів. В Україні 2775 міждержавних НД прийнято як національні (із них — 1744 ГОСТів).

Ще 5—7 років тому згідно з ПМС приймалось всього близько 100 міждержавних НД на рік, у 2012 — вже 933, на 2013 рік було заплановано прийняття понад дві тисячі НД, що, в свою чергу, підвищує відповідальність організаційних структур МДР.

На 43-му засіданні МДР було прийнято ПМС на 2013—2015 роки. До ПМС включено понад 3300 тем на розроблення / переглядання міждержавних НД, спрямованих на реалізацію Стратегії розвитку МДР на період до 2020 року і Плану дій МДР до 2015. Із них понад 60% тем — це гармонізація

міждержавних стандартів з міжнародними та європейськими. Реалізація програми сприятиме оновленню фонду міждержавних стандартів, дотримання вимог яких сприймається як доказ відповідності вимогам ТР.

Порівняльний аналіз (таблиця), дозволяє зробити висновки, що із початку заснування МДР найбільша кількість розроблених міждержавних НД — це основоположні стандарти, стандарти у галузі металургійної, хімічної й харчової промисловості тощо. Інформацію подано відповідно до класифікації, яка відповідає основним економічним секторам і яку широко використовують Європейський комітет зі стандартизації (CEN) та Європейський комітет зі стандартизації в електротехніці (CENELEC).

ВИСНОВКИ

Для підвищення ролі й важливості робіт із міждержавної стандартизації для України потрібно:

- оновити фонд національних стандартів через міждержавну стандартизацію;
- орієнтувати стандартизацію більшою мірою на інтереси торгового співробітництва з країнами СНД;
- використовувати накопичений досвід у межах МДР та зменшити витрати на розроблення стандартів;
- розглянути питання щодо формування сучасної доступної міждержавної бази даних небезпечної продукції, аналогічної європейській системі RAPEX.

ЛІТЕРАТУРА

1. ГОСТ 1.0-92. Правила проведения работ по межгосударственной стандартизации. Общие положения. — [Чинний від 1993-01-01]. — К.: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации. — Минск. — 1992. — 15 с.
2. Угода про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації від 13.03.1992 // Офіційний веб-портал Міждержавної ради стандартизації, метрології та сертифікації. — Режим доступу: <http://www.easc.org.by>.
3. Угода про технічні бар'єри у торгівлі WTO від 20.06.2000 («Результат уругвайського раунду переговорів / Тексти оригінальних документів». — Київ: «Вимір» секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ, 1998).
4. Шаповалова О., Кушнір І. Деякі аспекти упровадження в Україні міждержавних нормативних документів, розроблених країнами СНД // Стандартизація, сертифікація, якість. — 1998. — № 1. — С. 23 — 25.
5. Правила процедури Міждержавної ради стандартизації, метрології та сертифікації // Протокол 34-го засідання МДР (додаток №11), 2008. — 10 с.
6. Положення про Бюро стандартів МДР // Протокол 34-го засідання МДР (додаток №12), 2008. — 5 с.
7. Шаповалова О. Міждержавна стандартизація як аспект розвитку національної стандартизації // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2004. — № 2. — С. 20 — 21.
8. ГОСТ 1.1-2005. Міждержавна система стандартизації. Терміни і визначення. — [Чинний від 2006-07-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2006. — 39 с.
9. Программа развития межгосударственных стандартов, обеспечивающих их гармонизацию с международными стандартами в области энергоэффективности и энергосбережения // Офіційний веб-портал Міждержавної ради стандартизації, метрології та сертифікації. — Режим доступу: <http://www.easc.org.by>.
10. Программа работ по межгосударственной стандартизации пищевой продукции на период до 2015 года / Офіційний веб-портал Міждержавної ради стандартизації, метрології та сертифікації. — Режим доступу: <http://www.easc.org.by>. ■

О. Сліпець, начальник відділу,
Л. Ваніфатова, начальник сектору,
О. Пшенична, начальник сектору,

Науково-дослідний відділ стандартизації в машинобудівному комплексі, на транспорті та непродовольчих товарів, ДП «УкрНДНЦ проблем стандартизації, сертифікації та якості», м. Київ